

Az alábbiakban olvasható elemzés Mán-Várhegyi Réka *Boldogtalanság az Auróra-telepen* című művének térpoétikai analízisét kívánja nyújtani. A nemrégiben született műről eddig közölt kritikák többségében rendre előfordul,

60 Makádi Maya

A BOLDOGTALANSÁG AZ AURÓRA-TELEPEN SZÖVEGTEREIRŐL

hogy az egyes elbeszélések térpoétikai szempontból kiaknázható jegyeket mutatnak, erre utal már a kötet címe is, amely egyszerre konkrét és szimbolikus, társadalmi helyet is jelöl. Az Auróra-telep a címadó novellában meg-

jelenő történetyszál helyszínén túl egyéb funkciókat is betölt, többek között a kötet egyik fő szervezője is felsejlik belőle. Ahogy azt Poór Barnabás is kiemeli kritikájában: „[a] »telep« szó egyfajta önértelmező metaforaként, általános térként is megragadhatóvá válik: a történetek szereplői akár egymás szomszédjai is lehetnének.”¹ Annak ellenére, hogy az egyes novellák történései egymástól függetlenek, szereplőik zárt közösséget alkotnak, eltérő társadalmi és szociális helyzeteikben hasonló problémákkal küzdenek: mindannyian önmaguk vagy a lényüket körülölelő kilitástalan jövőkép előtt menekülnek.

Mindazonáltal a lakótelep mint élettér a kötetben jellemzően olyan képzettársításokat vonz magával, mint a szűkösség, kényelmetlenség, apatikusság, vagy akár a stílusalanság érzete. Illetve a cím még inkább utal arra, hogy az irodalmi terek elsősorban érzelmekkel telített, átélt terek. Éppen ezért a térpoétikai szempontú elemzésnek nem célja feltárni, hogy az irodalmi szövegekben a cselekmények a történet előrehaladtával hogyan bomlanak ki időben, hanem azokat a helyeket, tereket, atmoszférákat kívánja elemezni, ahol a cselekmények zajlanak, és amelyek összekötik vagy éppen túl is mutatnak az egyes szereplők személyes sorsain. Gaston Bachelard *A tér poétikája* című művében felhívja rá a figyelmet: „[...] a topo-analízis belső életünk helyeinek szisztematikus pszichológiai tanulmányozása lenne. [...] Néha úgy hisszük, kiismerjük magunkat az időben, pedig nem ismerünk mást, csupán rögzülések sorát a lét maradandóságának tereiben, az elmúlást nem akaró, a múltban, az eltűnt idő nyomában is az idő rohanásának a »felfüggesztését« akaró lét tereiben. Ezernyi méhsejtjében a tér őrzi a besűrűsödött időt, a tér a foglalata.”²

A kötetben négy különböző, elemzésre érdemes tértípust véltem felfedezni. Bár a kötet összesen tizennégy, három ciklusra osztott novellát tartalmaz, amelyek között nincs konkrét cselekmény- vagy karakterbeli átfedés, mégis áthatja őket egy általános közérzet, amely lehetőséget ad arra, hogy

homogén történetekként olvassuk őket. Ennélfogva nem egy-egy novellát kiemelve, hanem a kötetet többé-kevésbé egységes egészként kezelve vizsgálom a *Boldogtalanság az Auróra-telepen* térpoétikáját, és ezt követően adom konkrét szöveghelyek elemzését.

Privát tér

Talán a legkézenfekvőbb a *privát terek* vizsgálata: az otthon, a lakás az a hely, ahol egy-egy ember a leginkább önmaga lehet, a biztonság, a pihenés, a gondolkodás tere. A novelláskötet lakásai azonban a kívántnál jellemzően szűkösebbek és lelakottabbak: a vágyott jólét hiányát jelzik, és senki sem érzi bennük igazán otthon magát. Az otthon tehát az ideálisan hozzá társított fogalmakat nélkülözve, otthonosságát, intimitását veszített térként tűnik fel. A személyesség ebben az esetben kiszorul a nyilvános terekbe vagy éppen megreked a térvesztés állapotában és az elme fogságában, belső, kitörni vágyó, ezért folyamatos frusztrációt okozó térként él tovább.

Az észlelésben tér és atmoszféra szoros kölcsönhatásban állnak egymással: „téren [...] az az érzelmileg színezett szűkösség vagy tágasság [értendő], amelybe belépünk, a fluidum, amely bennünket megcsap. Ezt nevezzük atmoszférának – Hermann Schmitz terminológiájával élve. Belépünk egy lakásba, és megcsap bennünket a kispolgári atmoszféra.”³ Ez a kispolgári szűkösség jellemzi a kötet szinte egészét; számos ezt szemléltető lakásleírással találkozhatunk, ezek közül idéznék néhányat. Az első példa a lakótelepi lakások kényelmetlen elrendezését, helyhiányát illusztrálja: „[s]zűk volt a hely az asztal körül, nem csoda, hogy hallottuk egymás gondolatait. Ezeket a lakásokat helygazdaságosan tervezték. A kisméretű helyiségek így kerültek egymás mellé, például a véce közvetlenül az ebédlő szomszédságába.”⁴ (*Viszlát, kamaszkor!*) Más esetben inkább a polgári lakásokra jellemző, de szintén nyomasztó hatást kiváltó, egymásba nyíló szobákra látunk példát: „[a] lakásban körbe lehet menni, az előszobából a konyhába, onnan a kishálóba, onnan a nagyszobába, és onnan vissza az előszobába. Hol az egyik irányba megyek körbe, hol a másik irányba.”⁵ (*Gyökér*) Egy másik novellában újfent térvesztéssel találkozunk, a generációk együtt élnek, a család hamar kinövi a lakást, így a legkisebb gyermek kiszorul a kamrába: „– Külön szobát akarok. Nagyanyám felmérgeződött. – Szerinted hány szoba van ebben a lakásban? Mert én akárhogy számolom, csak háromig jutok.”⁶ (*Jó hit, rossz szerencse*) Ugyanitt az ünnepi ebédhez, vendégváráshoz átrendezett, erre a célra megfelelő helyiséget nélkülöző lakás igénybe veszi a rendelkezésre álló tér egészét:

„[a] hall közepén sorakozik egymás mögött három fehér abrosszal letakart asztal, olyan hosszan, hogy az utolsó átlóg a nagyszobába.”⁷ (*Jó hit, rossz szerencse*)

62 Ezekben a (lakótelepi) lakásokban a belakható tér mérete nem egyenesen arányos az abban életvitelszerűen lakó emberek számával és térigényével. Ez az elsősorban gazdasági kényszerből fakadó szituáció, a privát terek részleges vagy teljes hiánya folyamatos feszültséget okoz az ott lakókban. Az otthontalanság érzése mellé gyakran magány is társul, amely a kötet szereplőiben saját helyzetükkel szembeni dühvel párosul, megteremtve a kitörés iránti vágyat, amely sosem realizálódik igazán. („Mi nem fogunk itt maradni. [...] Magunk mögött hagyjuk anyánkat és apánkat, magunk mögött hagyjuk a szegénységüket és a tohonyaságukat, a gesztusait és nyavalyáikat.”⁸) Csakúgy, mint a karakterek érzelmi világa, személyes tereik is rendre diszharmonikusak, nyomasztóak, és nem hordozzák magukban a változás valódi lehetőségét.

Köztér

Ha szó van privát terekről, értelemszerűen külön vizsgálat alá kell vonni ezek ellentettjeit, a publikus vagy *közt*tereket. A kötetben megjelenő, frekvenciát terek, mint az egyetem, étkezdék, bárók, kiállóterek, parkok sok esetben az intimitás helyszíneivé válnak. A személyesség irritálja, felszabdálja a közös tereket, ezáltal azok megszűnnek objektív, az affekciók szintjén jellegtelen terekként funkcionálni. Jellegtelen alatt olyan tereket értek, amelyek nincsenek különösebb hatással az emberi értelemre, csupán az alapvető érzékekre, tehát a primer észlelésen túl nem igényelnek értelmezést, nem bolygatják meg a bennük való (akár statikus, akár dinamikus) létezésük rutinszerűségét. François Soulages szavaival élve: „[b]első világ nem létezhet érzékelés nélkül, de az érzékeléstől független külső világ nagyon is létezik.”⁹ A külső világ terei tehát mindaddig személytelenek tekinthetők, amíg nem gyakorolnak jelentősebb hatást az emberi érzékelésre. A publikus terek hömpölygő nyugalmit a kötet novelláiban rendre megszakítják a váratlan, heves érzelmeket kiváltó események, akaratlanul is külsővé téve a szereplők belső világát. A közös terek lehetőséget adnak különböző egyének találkozására, személyes történetek ütközésére és részleges egybefonódására, mint ahogy azt Didi-Huberman is alátámasztja: „[m]ert a teret testünkben *hordjuk*. [...] Ezért a tér csakis a *találkozás* dimenziójaként képzelhető el, ahol az objektív távolságok eltörölődnek, az *ott* határtalanná válik; *itt*-re, részekre, és vizuális közelségre bomlik.”¹⁰

Az alábbi példákban intim párbeszédok és belső, érzelmi folyamatok szorulnak ki a köztérre, töltik meg azt személyességgel: „[m]iután kiderült,

hogy teherbe esett, a Mikszáth téren találkoztak. Jankó biciklivel jött, hogy aztán még a villamoshoz se kelljen együtt kísétni. [...] Miután a fiú elkerekedett, Lili még üldögélt egy órát az egyik padon.”¹¹ (*Minden vonal*) Ebben az esetben a publikus tér biztonságot nyújtó idegenségével találkozunk.

A nyílt tér számos menekülőutat kínál, így a személyesség nem kap valódi teret, szétszóródik és elvész a nyüzsgő városban. Az ingerekkel teli környezet, ha akarjuk, szökésvonalakat nyit meg, ha akarjuk, ránehezedik az érzelmekkel telített emberre, és kiüresíti őt, vagy éppen, mint azt a következő szöveghely mutatja, túltelíti a személyt, leterhelve ezzel minden érzékszervét: „Nem ment el a zebráig, az autók között futott át az út másik oldalára, néhányan dudáltak, egy bicikli lefékezett. De ha valóban erről van szó, gondolkozott tovább, miközben a bio ételbár felé tartott, ha villantott a kislány, az miért készíti ki őt? [...] Miért nem képes örülni ennek, faggatta magát bent az ételbárban, és már majdnem arra a következtetésre jutott, hogy ennek is az anyja az oka, amikor váratlanul a sorban előtte álló rendelése magára vonta a figyelmét.”¹² (*Idegenek az éjszakában*) Itt a karakter (Molnár Laci) csupán egy rövid útszakaszt tesz meg, a „tudatfolyam” mégis megnyújtja a cselekményt, és szinte észrevétlenné teszi a karakter helyváltoztatását. Ebben az esetben is inkább befelé irányul az érzékelés, az ösztönösségre bízva a fizikai cselekvést, a térben való mozgást. Laci a dolgok megszokott rendjét megszakító kísérteties elem zökkenti ki gondolatmenetéből: az előtte álló nő (Klári) ugyanazt rendeli, amit ő szokott. Ez a váratlan esemény beindít egy intenzív érzelmi törekvést: a változás igényét. A személyesség betörése a köztérbe megtöri a rutinszerű cselekvések sorozatát és felpezsdíti azt, mert Klári egy rövid időre eltereli Laci figyelmét az őt gyötrő problémákról. Ezt követően Laci hazamegy, ahol újra eluralkodnak rajta a nyomasztó gondolatok, melyek elől először egy kocsmába menekül, majd visszatér az utcára. „Felfordult a gyomra. Rövidesen magára kapta a kabátját, nem magyarázkodott, csak köszönt és kisetett az utcára. Gyalog indult el a Körúton, és hosszan sétált, ment előre, hagyta, hogy átjárja a februári hideg. Hamarosan elmúlt a hányingere, a részegsége szerencsére megmaradt. [...] Akkor vette észre, hogy egy söröző előtt Klári didereg.”¹³ Ezzel a történet körbeér, újfent az utca az, ami feloldozást és a megnyugvás reményét ígéri Lacinak, normalizálódik az érzelmi dinamika.

Mindez egyrészt rávilágít arra, hogy ha irodalmi terekről beszélünk, azt szükségszerűen csak az ember és az őt körülvevő világ viszonyrendszerét figyelembe véve tehetjük. Abban az esetben, ha az emberi testet magát is különálló térként kezeljük, annak helyváltoztatásával különböző modalitású terek, közegek konfrontációját és ezzel egy állandóan változó, dinamikus

térstruktúrát kapunk. Ahogyan Darida Veronika írja: „A test voltaképp soha nincs teljesen »itt«, mindig már valahol »máshol van«; vagy még pontosabban: »ott« van, a hozzá képest »másholként« megragadható helyekhez való viszonyulásában. Testünk az egész saját világtapasztalat (mely körénk
64 szerveződik, minket körbevevő világ) abszolút origóját alkotja.”¹⁴

Másrészt, a fenti gondolatmenet indokolttá teszi, hogy ne csupán a kötet fizikailag bejárható, konkrét tereiről, hanem elvont tereiről is szót ejtsünk. Ha az antropocentrikus perspektívát tekintjük alapvetésnek, kijelenthetjük, hogy külső és belső folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással: dialektikus viszony jellemzi mind az embert mint önálló létezőt, mind a világhoz való viszonyát.

A világhoz való viszony sajátos formái az emberi testnek a környezeti térhez fűződő különböző érzettípusai. A kötetben is meghatározó szerepet kap a *környezeti tér*. Az egyes történeteket áthatja a fullasztó hőség, melynek kiváltó oka azonban nem minden esetben, vagy nem egyértelműen a magas hőmérséklet. A szereplők hőérzetét a külső hatások mellett sok esetben befolyásolják a belső, érzelmi változások. Ennélfogva a hőség mint a kötetben hangsúlyos alapérzet sokkal inkább tekinthető a pszichés állapotok projekciójának, mint egyszerű környezeti behatásnak. Így például: „[i]zzadtan ült az ágy szélén, erre ébredt hajnalban Andi. Forró volt a szoba, a relaxa résein vörös fény tört be. Az ablak alatt mentőautó robogott el.”¹⁵

Társadalmi tér

A fenti, környezetpszichológiai szempontokhoz képest beszélhetünk még a személyesen túli, egyszerre konkrét helyekben testet öltő és elvont struktúrákként is működő *társadalmi terekről*: várospoétikákról és a társadalmi mobilitás tereiről. A kötet legtöbb novellája Budapesten játszódik, egyes történetek a fővárosból indulnak, de vidéki kisvárosokban, esetleg Romániában, vagy a messizi Isztambulban végződnek. Egyedül *Az ihlet súlya* című novella játszódik elejétől a végéig Berlinben, ahol a művelt, divatos, fiatalos művész-értelmiségiek nosztalgiával és némi undorral beszélnek a talán örökre hátrahagyott Budapestről. A kötet szereplői kitérési kísérleteik, vagy az arra való vágyakozás ellenére sem tudnak előrelépni saját történetükben. Ahogy azt a szerző nyomán a kötet egyik kritikusa is megjegyzi: „[a]z elmenni nem tudás Mán-Várhegyi számára azt is jelenti, hogy az ember nem tud »igazán megváltozni« [...].”¹⁶ Ez a szerzői állítás feltételez egy feloldhatatlan társadalmi, és egyben élettérhez való kötöttséget.

A novellák szereplői mind küzdenek a társadalmi beágyazottságuk okozta kötöttségekkel, próbálnak kitörni, de törekvésükben, amint az alábbi

idézetben is látható, nem érnek el tartós sikereket: „A nagyvárosba öt évvel korábban érkezett. Az első időkben az egyik belső negyedben lakott, majd anyagi okok miatt kiköltözött a lakótelepre. A főiskolára harminchét perccel kellett utazni. A főiskola tavaly véget ért. Annamari mégsem mozdult. Nem akart hazamenni.”¹⁷ (*Bűz*) A „kiköltözés” nem csupán földrajzi 65 irányt, a belvárostól, az origótól való távolodást jelzi, hanem egy szociális, illetve kulturális eltávolodást is. Az otthon „messze vidéken” van, amely egyértelműen nem vágyott tér, hiszen nem ígér semmilyen előrelépést. A nagyváros kitüntetett szerepe és az ezzel járó vonzalom részben imaginárius, hiszen az elbeszélés egyik kulcsszereplője, Annamari nem tesz a saját (anyagi) előrehaladásáért, egyhelyben toporog, beletörődik a távolságba, amely vágyai és jelenlegi helyzete között tátong.

A címadó novella hősei „értelmiségiek”, szociológusok, velük szembeállítva nyerünk bepillantást a Miskolc külső részén elhelyezkedő Auróra-telep hangulatába: „[...] egy Móra Robi nevű férfi kíván boldog új évet, ez a Robi most egy Auróra-telepi előszobában ül, és mindenkit felhív telefonon, akit csak tud, de ez a mindenki nem több öt embernél, és egy sincs közöttük, aki ne lenne meg ezen az éjszakán az ő telefonhívása nélkül.”¹⁸ (*Boldogtalanság az Auróra-telepen*) Robi a novellában a szociális életből teljesen kiszorult telepiként jelenik meg: innen már visszaút sincs, a társadalmi mobilitás lehetősége ezen a szinten megszűnik.

Az ihlet súlya című novella ezzel szemben kijelöli a kötet legpozitívabb szökevényét: hősei berlini magyarok, tele ambíciókkal. A nyugati nagyváros kulturális pezsgésébe csöppenünk bele, bár a csillogás és a jólét ellenére hőseink még itt is falakba ütköznek: csak időszakosan tudnak bekerülni a művészvilágba. A kötet hősei kivétel nélkül mindig a személyes előrelépést jelentő társadalmi körön kívül rekednek. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a provinciális Budapesttel szemben nagyviláginak ábrázolt Berlin egy alapvető öngyarmatosító kulturális toposzt működtet városépítészeti szinten, amiből a városról valójában nem szerzünk széleskörű képet, csupán a novella szereplőire általánosan is jellemző egzisztenciális kilátástalanság ültetődik át egy másik geokulturális léptékbe.

Új Forrás 2019/6 – Makádi Maya: A Boldogtalanság az Auróra-telepen szövegterefői

Átmeneti tér

A társadalmi terek speciális esetei a kötetben rendre megjelenő átmeneti terek, amelyek vizsgálata a novelláskötet vonatkozásában is izgalmas belátásokkal szolgálhat. Átmeneti térnek – vagy Marc Augé terminológiájával élve

„nem-helynek” – alapvetően a kettő vagy több teret összekötő területeket nevezzük. „A hely és a nem-hely közötti különbség a hely és a tér szembeállításán keresztül érthető meg. A folytatáshoz ismernünk kell Michel de Certeau elemzését a hely és a tér fogalmairól. [...] Felfogásában a tér egy »használatba vett hely«, mozgó testek találkozása: a sétálók az urbanisztika által mértanilag helyként meghatározott utcát térré változtatják.”¹⁹

A két kulcsfogalom („hely” és „tér”) mélyebb vizsgálatától ezúttal eltekintek, és a továbbiakban a „tér” fogalmat a de Certeau-i értelmében fogom használni. A fentiek alapján a kötetben az átmenetiséget elsősorban a lakótelep mint a város periferiáján elhelyezkedő, a pezsgő belváros és a nem-város közötti élettér képviseli. Találkozhatunk még a belvárost és a lakótelepet, vagy más városokat összekötő átmeneti, mozgó terekkel, mint az autó, a HÉV vagy a távolsági busz. Emellett pedig megjelennek az átmenetinek tekinthető városi terek, mint megálló, zebrák, utcák, illetve a publikus és a privát tereket elválasztó átmenetek, mint a kapualj, lift, lépcsőház vagy különböző folyosók.

A *Két puha pofon* című novella az átmeneti terek három különböző típusát, és ezzel három, a privát és a publikus tér közötti fokozatot vonultat fel: „[n]em számítottam rá, hogy másnap egy csokor gyöngyvirággal vár a villamosmegállóban. Bocsánatot kért.”²⁰ Az első szint egy par excellence köztes térben játszódik: egy megállóban, amely ezáltal személyes jegyekkel ruházódik fel, összemosódik az átmeneti és a privát közti határ. Itt még fennáll a pozitív kimenetel lehetősége. A következő szint ugyancsak átmeneti, de a priváthoz sokkal közelebb álló térben játszódik. A kapu egyértelmű határt képvisel, amelynek átlépése itt már negatív irányba lendítené az elbeszélő személyes történetét: „Megrázta a fejét, és olyan döbbenettel nézett rám, mintha ő lenne meglepve, amiért én azt hiszem, hogy ő szándékosan fogta meg a mellem. Összezavarodtam. [...] A kapucsengő előtt toporogtunk. Miért nem lököm el, kérdeztem magamtól. Miért nem mondom meg neki világosan, hogy szálljon le rólam?”²¹ A biztonságot jelentő otthon itt veszélybe kerül, a negatív hős (Tüsi) túl közel kerül az elbeszélőhöz, csakúgy, mint a személyes teréhez. Az elbeszélő ezzel a mozzanattal kiüldöztetik mindennapi közegéből, és egyetlen menekülőútja a város elhagyása marad, pontosabban az utazás, hiszen a buszon levés jelenti az egyedüli megnyugvást: „[k]irázott a hideg. Aztán a busz elhagyta a várost, és elmúlt a gyomorgörcsöm. Ezen a szakaszon mindig meg szoktam nyugodni.”²²

De a tömegközlekedés mesterséges összezártságában az intimitás és a személyesség alakzatai éppúgy irritálhatják is az átmeneti térből származó elidegenítő érzéseket: „Kóstolgotam a gondolatot, hogy festmény készül rólam. Szombati arcok a héven, egyikük se gondolná ezt, ha rám néz.

A lányom telefonál [...]. Még a héven vagyok, vágok a szavába, talán túl hangosan, mert mindenki rám pillant. Biztos vagyok benne, hogy a mellettem ülő nő a lányom minden szavát hallja. Sosem értettem azokat, akik a héven bonyolítják a magánbeszélgetéseiket. [...] Még három megálló. Kinézek az ablakon, és a szexre gondolok.”²³ (*A portré*)

67

A kötet három ciklusának zárónovellái a test térvészését tematizálják, egy esetben (*A csatár nő bal lába életveszélyes*) illuzórikus elemek, két esetben (*Gyökér; Jó hit, rossz szerencse*) pedig konkrét testcsere formájában. Utóbbi esetében maga a test funkcionál az átmenet tereként. Mán-Várhegyi mindhárom esetben megkapó természetességgel használja a híres karkai motívumot, amelyet már a novellák nyitómondatai²⁴ is alátámasztanak: karakterei egyszer csak más testében ébrednek. A vizsgált novellákban azonban nem maga a test változik át, hanem a lélek, az emberi szubsztancia költözik új testbe, és ezzel együtt egy új élettérbe. Ezen mozzanat jelentőségét, a testhez mint térhez való kötöttség rögzítettségét szépen illusztrálja Foucault testleírása: „[...] nem tudok nélküle mozogni, nem hagyhatom ott, ahol van, hogy más-hová mehessenek. [...] Kiküszöbölhetetlenül mindig ott van, ahol én vagyok, soha máshol. Testem az utópia ellentéte, sosincs máshol; testem az abszolút hely, a térnek az az apró darabja, amelyben szigorú értelemben megtestesülök.”²⁵

Új Forrás 2019/6 – Makádi Maya: A Boldogtalanság az Auróra-telepen szövegtereiről

¹ Poór Barnabás: A másikkban látott önmagunk – Mán-Várhegyi Réka: Boldogtalanság az Auróra-telepen. Szkhölon, 2014/1–2, 40.

² Gaston Bachelard: A tér poétikája (részletek). In: Moravánszky Ákos, M. Gyöngy Katalin (szerk.): A tér: Kritikai antológia, Építészettudományok 20. században. Budapest, TERC, 2007, 197.

³ Gernot Böhme: Szinesztéziák (részlet). In: Moravánszky, M. Gyöngy (szerk.): A tér, id. kiad., 256.

⁴ Mán-Várhegyi Réka: Boldogtalanság az Auróra-telepen. JAK+PRAE.HU, Budapest, 2014, 9–10. (A továbbiakban: BAT.)

⁵ BAT 121.

⁶ BAT 197.

⁷ BAT 198.

⁸ BAT 19.

⁹ François Soulages: Térérzékelés az értelmezhetőség határán. In: Ádám Anikó, Radvánszky Anikó (szerk.): Térérzékelések-térértelmezések, Kijárat, Budapest, 2015, 16.

¹⁰ Georges Didi-Huberman: A látvány végeláthatatlan küszöbe. Enigma 18–19, 1998–1999, 108. (Kiemelés az eredetiben)

¹¹ BAT 27.

¹² BAT 113.

¹³ BAT 119.

¹⁴ Darida Veronika: Színház-heterotópiák. In: Ádám, Radvánszky (szerk.): Térérzékelések-térértelmezések, id. kiad., 70.

¹⁵ BAT 52.

¹⁶ Rostás Eni: Így készült: Békásmegyér aszerint változott, hogy épp mit akartam megírni. Könyves Magazin, 2018/2, 11.

¹⁷ BAT 147.

¹⁸ BAT 178.

¹⁹ Marc Augé: Nem-helyek: Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába. Múcsarnok, Budapest, 2012, 48.

68

²⁰ BAT 42.

²¹ BAT 44.

²² BAT 49.

²³ BAT 101.

²⁴ Így például: „Egy forró nyár hajnalon arra ébredek, hogy én vagyok Lionel Messi, az FC Barcelona játékos.” – BAT 67. Vagy: „Egy illatos őszi reggelen arra ébredek, hogy kislány vagyok.” – BAT 120. Vagy: „Egy téli éjszakán arra ébredek, hogy a saját nagyanyám vagyok.” – BAT 192.

²⁵ Michel Foucault: Az utópikus test. Tiszatáj, 2014/2, 84.

